

P.J. van Koppen & D.J. Hessing (1999) De confrontatie
in de praktijk. *Ars Aequi*, 48, 103-107

evenwel onjuist, aangezien zij miskent dat er verschillende feitsbegrippen gelden. Anders gezegd: De grondslag die geldt voor het beantwoorden van de vragen van de artikelen 348 en 350 Sv is niet identiek aan wat men in de rechtspraak verstaat onder 'hetzelfde feit in de zin van artikel 68 Sr'.

4 Afronding

Ik ben deze 'mening' begonnen met het bespreken van de argumenten die door de Minister ten grondslag zijn gelegd aan de uitbreiding van de wijzigingsmogelijkheid van artikel 313 Sv. In de praktijk komt van de doelstellingen van de Minister niets of nauwelijks iets terecht, hetgeen verklaarbaar is uit het feit dat zij niet passen bij de gekozen 'oplossing'.

De wetgever heeft er voor gekozen het grondslagstelsel te handhaven. Er werd slechts een extra correctie-mogelijkheid geïntroduceerd. Juist hierdoor wordt nog duidelijker dan voorheen zichtbaar wat de zwakke plek is in het grond-

slagsysteem: namelijk het door de rechter te hanteren feitsbegrip.

Er zou al veel gewonnen zijn als de rechter consequent één feitsbegrip zou hanteren. Het stelsel zou alleen daardoor al evenwichtiger worden.

Indien men de materiële waarheidsvinding als doel van het strafproces voorop stelt, zou gekozen kunnen worden voor een feitsbegrip dat daarbij aansluit. Mijn voorkeur gaat uit naar een beperkt materieel feitsbegrip: 'de verweten gedraging'. Het voert in het kader van deze bijdrage te ver om alle mogelijke consequenties van de introductie van een ander feitsbegrip te bespreken. Zie hieromtrent uitvoerig mijn dissertatie 'Op den grondslag der telastlegging' (1996). Ik volsta thans met de opmerking dat het door mij voorgestelde feitsbegrip de rechter meer vrijheid biedt ten opzichte van de tekst van de tenlastelegging en daardoor werkelijk — althans meer dan de uitgebreide wijzigingsmogelijkheid van artikel 313 Sv — de materiële waarheidsvinding als doel van het strafproces kan dienen.

De Confrontatie in de Praktijk

Prof.dr. P.J. van Koppen en prof.dr. D.J. Hessing*

Eerder dit jaar komt een vliegtuig uit de Antillen aan op Schiphol. Dat is niet ongebruikelijk. Eveneens is het niet ongebruikelijk dat zich daarin drugskoeriers bevinden. De passagiers van deze vlucht worden bij het uitstappen daarom scherp in de gaten gehouden en een van hen wordt bij de douanecontrole aangehouden met cocaïne in zijn koffer. De koerier, Jesurun,¹ bekent direct; daaraan is immers geen ontkomen. Jesurun wordt aangehouden, maar men laat hem

Rode draad 'Bewijs en Bewijsrecht'

direct weer lopen om ook de 'afhalers' te kunnen aanhouden. Bovendien meldt Jesurun dat er ook een controller was die nogal opvallend gekleed ging, namelijk in blauw trainingspak met hoofdoekje.² Meer weet Jesurun over zijn uiterlijk niet te vertellen. Bovendien zou de controller hem gedwongen hebben tot drugsmokkel vanwege zijn schulden. En inderdaad, op Schiphol Plaza wordt korte tijd later een man met hoofdoek aangehouden. Wij noemen hem Spronken.

* Prof.dr. P.J. van Koppen is senior hoofdonderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) te Leiden en hoogleraar rechtspsychologie bij het Departement Rechten van de Universiteit Antwerpen en prof.dr. D.J. Hessing is hoogleraar aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus

Universiteit Rotterdam. Deze bijdrage is op uitnodiging van de redactie geschreven.

1 Natuurlijk veranderden wij alle namen van betrokkenen in dit en de volgende voorbeelden.

2 Een controller is iemand die meereist in hetzelfde vliegtuig om de koerier in de gaten te houden.

Het is niet aanstonds duidelijk of Jesurun het verhaal over de controller verzonnen heeft; misschien heeft hij wel een willekeurige — en opvallende — medepassagier als controller genoemd om zijn eigen rol in het geheel te minimaliseren of de werkelijke controller te vrijwaren. Er is dus alle reden om te testen of Jesurun de vermeende controller Spronken kan aanwijzen in een rij mannen in blauwe trainingspakken met hoofddoekjes om.

Maar zo gebeurt dat niet op Schiphol. Spronken wordt in een wachtruimte gezet en de drugskoerier mag door een kier van de deur naar hem kijken. Daarover staat in het proces-verbaal:

'Ik, Gastelt, confronteerde op genoemd bureau, verdachte Jesurun met verdachte Spronken, waarbij de deur van de ruimte, waarin verdachte Spronken zich bevond op een kier stond. Vervolgens vroeg ik, Brinkmann, verdachte Jesurun of hij de man in het trainingspak en de hoofddoek op herkende als zijnde de man die hij bedoelde tijdens zijn aanhouding in de groene douanebalie. De verdachte knikte hierop bevestigend.'

Zo'n confrontatie verdient geen schoonheidsprijs. Te meer daar allang bekend is hoe het wél moet en de politie dat ook zou moeten weten, maar daarover later meer. De confrontatie bleek tijdens de verhoren bij de rechter-commissaris zelfs nog minder fraai. Verbalisant Brinkmann vertelde daar:

'Ik vroeg aan Jesurun of de man met het trainingspak en de hoofddoek, die in het andere kamertje was, nu de man was waar hij over had gesproken. De eerste keer toen ik het vroeg, staarde Jesurun een beetje voor zich uit. Toen ik het nog een keer vroeg, knikte hij bevestigend. (...) Ik ben ervan uitgegaan dat voordat Gastelt naar mij toe kwam Gastelt Spronken had laten zien aan Jesurun. Dat heb ik opgemaakt uit wat Gastelt tegen mij zei. U zult aan Gastelt moeten vragen wat hij feitelijk gedaan heeft, ik ben daar niet bij geweest.'

Zijn collega Gastelt die even later werd verhoord, had een wat ander verhaal:

'Ik had Jesurun gezegd dat hij moest kijken en later moest zeggen of dat de man was over wie hij had gesproken. (...) Teruglopend in het halletje vroeg ik Jesurun of hij het was. Met gebogen hoofd mompelde hij iets van: "nee". Ik hoorde twijfel in zijn stem. Op basis van mijn ervaringen met dit wereldje concludeerde ik dat hij niet meer durfde. Ik zette hem weer op het bankje en zei tegen

Brinkmann: "Hij is er niet meer zeker van". (...) Brinkmann vroeg vervolgens aan Jesurun: "Is de man met het trainingspak en de hoofddoek om nu wel of niet de man van wie je de potten kreeg?" Toen zei Jesurun: "ja", in elk geval gaf hij een bevestiging.'

Tijdens het verhoor door de rechter-commissaris wordt ook duidelijk waarom de confrontatie niet goed werd uitgevoerd. Brinkmann zegt dan:

'U vraagt mij of ik de richtlijnen voor confrontatie ken. Nee.'

Collega Gastelt lijkt iets meer van het onderwerp te weten, want hij zegt tegen de rechter-commissaris:

'U houdt mij voor dat in het proces-verbaal staat dat Brinkmann Jesurun met Spronken heeft geconfronteerd. Al bij het opmaken van het proces-verbaal heb ik tegen mijn collega gezegd dat het alleen maar verwarrend zou werken. Ik heb gezegd: "dat is toch geen confrontatie", maar ik heb ook gezegd: "het is jouw stuk".'

De zaak tegen Spronken is een typisch geval waarin het bijzonder belangrijk is een goede herkenningprocedure uit te voeren en zich strikt aan de richtlijnen daarvoor te houden. Toch gebeurde dat in deze en vele andere zaken niet. Dat komt niet altijd alleen door onwetendheid. Het kost namelijk nogal veel moeite om het goed te doen. En dus beperkt men zich meestal tot een volstrekt ontoereikende éénpersoonsconfrontatie.

Confrontaties

Herkennen is vaststellen dat er overeenkomst is tussen het herinneringsbeeld dat de getuige van de dader heeft en de stimulus van de verdachte.³ Het herinneringsbeeld kan vaag zijn. Daarom moet er een goede herkenningstest worden uitgevoerd die twee vragen moet beantwoorden: (1) is het herinneringsbeeld dat de getuige van de dader heeft helder genoeg en (2) komt het herinneringsbeeld overeen met de getoonde verdachte. Die test is de Oslo-confrontatie, maar er zijn meer mogelijkheden.

Een confrontatie kan op drie verschillende manieren gebeuren: (1) de zogenaamde opsporingsconfrontatie; (2) de éénpersoonsconfronta-

3 Zie uitgebreider hierover P.J. van Koppen en W.A. Wagenaar. Herkennen door getuigen. In P.J. van Koppen

e.a. (red.), *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht*. Gouda Quint, Deventer 1996, pp. 381-405.

tie;⁴ en (3) de Oslo-confrontatie. In veel opsporingsonderzoeken wordt de zogenaamde opsporingsconfrontatie gebruikt, waarin aan een getuige door de politie foto's worden getoond. Die foto's zijn van boeven die eerder voor een soortgelijk misdrijf zijn veroordeeld en voldoen aan het signalement dat de getuige heeft gegeven. Deze confrontatie wordt, als het goed gebeurt, alleen gebruikt in situaties waarin men nog geen idee heeft wie als verdachte in aanmerking kan komen; ter ondersteuning van de opsporing derhalve. De herkenning door de getuige bij een dergelijke confrontatie kan niet tot bewijs dienen. De belangrijkste reden daarvoor is dat wie de getuige ook aanwijst, de persoon altijd verdacht is. Het is dus altijd prijs.

De éénpersoonsconfrontatie kan slechts in één situatie gebruikt worden, namelijk als de getuige voor het misdrijf de dader al kende. In die gevallen vond de herkenning plaats op het moment van het misdrijf en dient de confrontatie uitsluitend om administratieve vergissingen te voorkomen ('Is dit de buurman die de dader was?'). Als de getuige de dader bij naam kent, is deze confrontatie overbodig.

In het geval de getuige de dader uitsluitend gezien heeft tijdens het misdrijf, is de éénpersoonsconfrontatie veel te suggestief om als zinvol bewijs te gebruiken. Met de confrontatie draagt de politie de boodschap over: 'wij hebben de dader, wilt u het even bevestigen'. En de getuige kan niet misgokken. Ook hierbij is het dus altijd prijs. De enige juiste herkenningprocedure in dergelijke gevallen is de Oslo-confrontatie, in vivo dan wel met foto's.

De opsporingsconfrontatie kan geen zinvol bewijsmiddel opleveren, de Oslo-confrontatie kan dat wel. Bij een Oslo-confrontatie wordt aan de getuige een aantal personen getoond. Een van de personen is de verdachte, de overigen — figuranten genoemd — zijn onschuldige personen die aan hetzelfde signalement beantwoorden als de verdachte. In een Oslo-confrontatie wordt aan een getuige gevraagd of hij een van de personen in een rij herkent als de dader. Als de getuige dan de verdachte aanwijst, weet men twee dingen: dat het herinneringsbeeld van de getuige voldoende van kwaliteit was om enige tijd na het

misdrijf de dader nog te herkennen en dat de verdachte de dader is. Die conclusie kan, net als met elk ander bewijsmiddel, slechts met een zekere mate van waarschijnlijkheid worden getrokken. Voorwaarde voor die conclusie is dat de aanwijzing van de verdachte door de getuige *uitsluitend* gebaseerd is op het herinneringsbeeld dat de getuige heeft van de dader. Die conclusie kan redelijkerwijs alleen worden getrokken, als alternatieve verklaringen uitgesloten kunnen worden. De procedure moet dus zodanig zijn ingericht dat de getuige niet op een andere wijze te weten kan komen wie de verdachte is. Daarom is een zorgvuldige procedure zo belangrijk bij de Oslo-confrontatie.

Er bestaat tegenwoordig een handzaam boekje waarin alle soorten confrontaties en de vereiste procedures precies worden uitgelegd, zodat wij ons hier kunnen beperken tot de hoofdlijnen.⁵ Een goede procedure van de Oslo-confrontatie is zodanig ingericht dat eerder een misser — de getuige wijst een figurant aan — optreedt dan een vals-positieve aanwijzing. Als een getuige een figurant aanwijst, blijkt daaruit dat zijn herinneringsbeeld van de dader onvoldoende duidelijk is en bovendien dat hij bereid is met een onduidelijk herinneringsbeeld toch iemand aan te wijzen. Het aanwijzen van een figurant is op zichzelf genomen niet zo erg, maar de getuige kan bij toeval ook de verdachte aanwijzen. In dat geval wordt ten onrechte de conclusie getrokken dat de verdachte de dader is. Om dat te voorkomen, moet de getuige vooraf op het hart gedrukt worden alleen iemand aan te wijzen als hij er zeker van is dat die persoon de dader is. Goed uitgevoerd, heeft de Oslo-confrontatie een bijzonder hoge diagnostische waarde, dat wil zeggen, de rechter kan aan dit bewijsmiddel een hoge waarde toekennen.⁶

De praktijk

Hoewel inmiddels duidelijk is hoe het wel moet, blijkt in de praktijk dat de politie bij confrontaties met enige regelmaat vrijwel elke denkbare fout maakt. De man met de hoofddoek door de kier van de deur is geen uitzondering. In een aan-

4 In het jargon wordt deze vorm meestal de spiegelconfrontatie genoemd, omdat de getuige door een eenwegspiegel moet kijken. Die spiegel wordt trouwens, als het goed is, ook gebruikt voor de Oslo-confrontatie.

5 Zie A.G. van Amelsvoort, *Handleiding confrontatie*. Vu-

ga, Den Haag 1996 (2e herziene druk).

6 Zie over diagnostische waarde H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen en W.A. Wagenaar, *Dubieuze zaken: De psychologie van strafrechtelijk bewijs*. Contact, Amsterdam 1994. (2e herziene druk).

der dossier uit 1998 voerde een verbalisant een serie van vijf éénpersoonsconfrontaties uit met vijf afzonderlijke verdachten. Dit was overigens niet de enige fout die de verbalisant maakte. De vraag wie van de vijf verdachten de man met het pistool was, moest nog beantwoord worden. Daarover lezen wij in het proces-verbaal:

'Nadat Dekkers met alle verdachten was geconfronteerd en hij had verklaard al deze personen te herkennen maar nog niet duidelijk had aangegeven wie van de verdachten een pistool in zijn hand had gehouden, vroeg ik, verbalisant Opheinde, hem aan te geven wie van de personen het pistool in zijn hand had gehouden. Dekkers verklaart mij hierna dat hij twijfelde tussen de eerste en de derde persoon. Op dit moment heb ik, Opheinde, Dekkers medegedeeld dat beide andere getuigen de eerste persoon hadden aangewezen als degene die het pistool in zijn hand had gehouden. Daarna heb ik, Opheinde, Dekkers medegedeeld dat hij niet moest twifelen hierover, maar duidelijk zelf moest aanwijzen welke persoon het pistool had vastgehouden. Hierna verklaarde Dekkers dat dit de eerste persoon was geweest.'

Foute confrontaties komen dus vaker voor, vrij vaak zelfs; de ons bekende voorbeelden passen alleen niet in dit artikel. De vraag of het een structureel probleem is, moet met ja beantwoord worden. Zo lezen wij in een proces-verbaal uit 1997 in een zaak waarin twee doden waren gevallen alsmede een groot aantal gewonden:

'Door organieke en personele omstandigheden was ten tijde van het onderhavige onderzoek nog geen formele regeling (en uitvoering) van kracht in deze politieregio betreffende te houden foto-confrontaties. De leiding van het recherchebijstandsteam was derhalve genoodzaakt om op korte termijn deze te houden confrontaties zelf te organiseren.

Hierbij zijn de door de recherschool te Zutphen ontwikkelde procedureregels en de regels zoals zijn geformuleerd in het "Rapport identificatie van personen door ooggetuigen" van de Recherche Advies Commissie als leidraad gehanteerd.'

Dat het dit korps in 1997 nog niet gelukt was om het rapport van de Recherche Advies Commissie uit 1989⁷ uit te voeren, lijkt bizar en dat is het ook. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat in

de betreffende zaak de richtlijnen voor confrontaties op een aantal cruciale punten niet gevolgd werden en de herkenningen door getuigen daardoor onbruikbaar waren.

Waarom is een goede procedure zo belangrijk?

De meeste getuigen treffen een tot dan toe onbekende persoon op de plaats van het delict. Dat treffen is vaak van korte duur en gaat voor de getuige meestal met veel emoties gepaard; er gebeurt veel tegelijkertijd en onverwacht. Zodoende is het herinneringsbeeld dat de getuige van de dader heeft niet zelden vaag. Dat vergroot de mogelijkheid dat door getuigen bij confrontaties fouten worden gemaakt, wat in de praktijk met een zekere regelmaat voorkomt. Het herkennen van de verdachte als de dader door getuigen is zelfs dermate gevoelig voor fouten dat Ratner in zijn onderzoek naar bewezen rechterlijke dwalingen stelde dat foute herkenningen door getuigen de belangrijkste oorzaak zijn van onterechte veroordelingen.⁸ Gross meldt een geval waarin de verdachte ten onrechte was veroordeeld op basis van herkenningen door maar liefst 17 getuigen.⁹ Een goede confrontatieprocedure is dus noodzakelijk om rechterlijke dwalingen te voorkomen.

Oplossing

Er is veel bekend over herkennen door getuigen en hoe een goede herkenningsprocedure ingericht moet zijn. Er is een handzaam boekje daarover op de markt.¹⁰ In het onderwijs van de Recherschool wordt voldoende aandacht aan dit deel van het politiewerk besteed. Onderzoek en onderwijs bieden dus geen oplossing voor de onwetendheid over en het negeren van de richtlijnen voor confrontaties.

De enige juiste oplossing lijkt te zijn dat in elke politieregio enige gespecialiseerde rechercheurs worden aangewezen die met uitsluiting van alle andere rechercheurs de confrontaties

⁷ Zie Werkgroep Identificatie, *Identificatie van personen door ooggetuigen*, Ministerie van Justitie, Recherche Advies Commissie, werkgroep Identificatie (voorzitter P. Bender), Den Haag 1989. Later werd het rapport herzien en aangevuld; zie Werkgroep Identificatie, *Rapport identificatie van personen door ooggetuigen*, Ministerie van Justitie, Recherche Advies Commissie, werkgroep Identificatie (voorzitter P. Bender), Den Haag 1992. (Zie

herziene druk).

⁸ Zie A. Ratner, *Convicted but innocent: Wrongful conviction and the criminal justice system*, *Law and Human Behavior* 1988, 12, pp. 283-293.

⁹ Zie S.R. Gross, *Loss of innocence: Eyewitness identification and proof of guilt*, *Journal of Legal Studies* 1987, 16, pp. 395-453, noot 80.

¹⁰ Zie noot 5.

voor hun rekening nemen. Zij kunnen zich erop toeleggen de lastige praktische uitvoering van de op zichzelf eenvoudige principes van confrontatie voor hun rekening te nemen. Confrontaties door andere rechercheurs uitgevoerd, zouden dan niet meer tot bewijs mogen dienen. Dat doen ze nu gelukkig ook niet altijd. Slecht uitgevoerde confrontaties mogen tot rechterlijke dwalingen aanleiding geven, zij worden met enige regelmaat niet als bewijs geaccepteerd. In twee van de drie hierboven besproken zaken volgde vrij-spraak. Misschien was met een goed uitgevoerde confrontatie in die zaken wél voldoende bewijs voor een veroordeling geweest.

De praktijk zou tevens enigszins vereenvoudigd kunnen worden. Nu moet voor elke Oslo-confrontatie een aantal figuranten bij een modellenbureau worden gehuurd en zij moeten bij aankomst op het politiebureau ook nog blijken

te voldoen aan het signalement dat de getuige opgaf. Verder moeten op diezelfde tijd aanwezig zijn: de verdachte, diens advocaat, de getuige, rechercheurs die de verdachte niet kennen voor het begeleiden van de getuigen en een zelfde soort rechercheurs voor het beoordelen van de rij mannen of vrouwen. Dat vergt nogal wat organisatie. Dat kan aanzienlijk gemakkelijker gaan als een databank van videofragmenten van een groot aantal figuranten beschikbaar zou zijn, zodat met behulp van de computer snel een video-Oslo-confrontatie kan worden samengesteld. Zo'n systeem kan, indien gebruikt door gespecialiseerde rechercheurs, een zinvolle investering zijn. Want wij moeten ook het volgende niet vergeten: uit het onderzoek blijkt dat een Oslo-confrontatie, als die goed wordt uitgevoerd, een bijzonder sterk bewijsmiddel is.

Rondom wetsvoorstellen

Nieuwe wetsvoorstellen

In deze rubriek wordt een compleet overzicht gegeven van de wetsvoorstellen die in de onderstaande periode aan de Tweede Kamer zijn aangeboden dan wel door een lid van de Tweede Kamer ahangig zijn gemaakt. Tussen haakjes staat vermeld het nummer van het Witte stuk. In dit overzicht zullen de belangrijkste en meest interessante wetsvoorstellen kort worden toegelicht.

Daarnaast wordt in deze rubriek vier keer per jaar door redacteurs een wetsvoorstel besproken.

Wetsvoorstellen ingediend in de periode van 1 tot en met 31 december 1998

Wijziging Elektriciteitswet 1998 (26303).

Dit wetsvoorstel bevat regels met betrekking tot het vaststellen van de tariefstructuren, voorwaarden en tarieven voor het netbeheer. Daarnaast worden regels gesteld voor de tarieven die door leveranciers aan beschermde afnemers in rekening worden gebracht voor de levering van elektriciteit. De positie van de Dienst uitvoering en toezicht Elektriciteitswet als kamer van de Nederlandse mededingingsautoriteit wordt geregeld en er worden regels gesteld met betrekking tot de afwikkeling van (niet marktconforme) verplichtingen die in het verleden zijn ontstaan binnen de elektriciteits-productiesector.

Wijziging diverse Begrotingswetten (26305 t/m 26325).

Wijziging Woningwet (26326).

Wijziging inzake een nieuwe vormgeving van het toezicht op de toegelaten instellingen (instellingen die uit-

sluitend in het belang van de volkshuisvesting werkzaam zijn). De verantwoordelijkheid voor dit toezicht ligt weer geheel bij het Rijk. Het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting krijgt een toezichtstaak op het punt van het financiële beleid en beheer van de toegelaten instellingen. De bepalingen over dit Fonds worden in overeenstemming gebracht met de regelgeving voor zelfstandige bestuursorganen. Het Rijk krijgt ruimere sanctiemogelijkheden bij onrechtmatige handelingen en nalatigheden van toegelaten instellingen (dwangsombevoegdheid, verzoek aan de rechtbank om een bewindvoerder aan te stellen).

Opheffing van het Bedrijfschap Detailhandel in Aardappelen, Groenten en Fruit (26327).

Wijziging van de Wet Luchtverkeer (luchtvaartuigen en vluchtuitvoering) (26336).

Tijdelijke Wet aanwijzing beta-opleidingen (26339).